

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

ШАРОВСЬКА Ніна Борисівна

УДК 111.852:130.122

ЕСТЕТИЗМ ЯК ДУХОВНО-СВІТОГЛЯДНИЙ ФЕНОМЕН

09.00.08 – естетика

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі культурології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
ЮХИМИК Юлія Віталіївна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
професор кафедри культурології.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
ПОЛЩУК Олена Петрівна,
Житомирський державний університет імені
І. Франка, завідувач кафедри естетики,
етики та образотворчого мистецтва;

кандидат філософських наук, доцент
СТОЯН Світлана Петрівна,
Національний авіаційний університет,
доцент кафедри соціології.

Захист відбудеться 27 листопада 2015 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано « 27 » жовтня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Осташук І. Б.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобалізаційні процеси у сучасному світі, поширення прагматично-споживацьких цінностей призвели до загрозливої уніфікації особистісних виявів людини. У зв'язку з цим гостро постає необхідність пошуку нових світоглядних парадигм, які, піднімаючи проблему особистісної самоактуалізації як можливості людини реалізувати свій внутрішній інтелектуально-духовний потенціал, дозволяти б уникнути глобальної безсенсовності індивідуального життя. Феномен естетизму можна розглядати однією із світоглядних моделей, здатних забезпечити унікальність та гармонійність самореалізації людини як «Я»-творення за найвищими естетичними критеріями. Естетизм як світоглядна парадигма передбачає не лише здатність людини чуттєво-духовно реагувати на явища, але і констатує стійку її внутрішню налаштованість на творення себе й свого життєвого світу за принципами досконалості та краси як вищими позитивними характеристиками буття. Виявляючись не лише на духовному, але й на діяльно-практичному рівнях взаємодії людини з реальною дійсністю, естетизм обумовлює її цілісне самоствердження у світі.

Симулятивність сучасної культури, що полягає у намаганні замінити традиційні позитивні цінності їх мімікрійними псевдоаналогами, обумовила специфіку сучасного розгортання естетизму як естетства. При спільній світоглядній установці на культ краси й досконалості, естетство виявляється у суто формальних прагненнях людини, нехтуванні нею духовно-ціннісними началами світовідношення. У сучасному світі протистояння між естетизмом та естетством виявляється, зокрема, у протистоянні краси – гламуру. Як форма вияву естетства, гламур реалізує прагнення до домінантності суто зовнішньої репрезентації, орієнтованої на тілесний гедонізм, при вихолощеності внутрішнього змісту.

Балансування між естетизмом та естетством спостерігалось в історії культури неодноразово. Естетство є полюсом естетизму як масштабного духовного явища, що символізує період розквіту тієї чи іншої доби, і, на противагу цьому культурному позитиву, позначає етап занепаду, розпаду, коли її головні світоглядні положення втрачають здатність генерувати духовно-творчу енергію. Попри якісну неоднорідність культурно-історичних проявів естетизму, в дослідницькій літературі ця відмінність термінологічно жодним чином не позначена. Більше того, поширеною є підміна одного поняття іншим. Так, естетизм прийнято кваліфікувати як декадентський духовно-світоглядний феномен, вважаючи за еталон ту його модель, що оформилась в європейській культурі наприкінці XIX ст. у період кардинального переосмислення цінностей класичної культури, руйнування співвіднесеності естетичного і морального начал. Очевидно, що сформована у цю культурну добу модель естетизму, ґрунтуючись на специфічно трактованому естетичному як самодостатньо чуттєвому, є, фактично, естетством. Вона не відображає у собі саму сутність естетичного відношення, його духовно-анагогічну природу, що полягає у ціннісно-смісловій гармонізації з навколишнім світом. Саме тому видається неправомірним ототожнювати локально історичну, естетську, форму вияву естетизму з його транскультурною, сутнісною визначеністю, що полягає у

духовно-чуттєвому переживанні людиною краси як онтологічного порядку, апріорно співвіднесеного з моральним началом. Криза гуманістичного потенціалу сучасної культури як наслідок естетських, орієнтованих на зовнішньо-формальний аспект, світоглядних тенденцій актуалізує необхідність чітко термінологічно та смислово розмежувати явища естетизму й естетства та реабілітувати у науковому і світоглядному вимірі естетизм як духовно позитивний феномен, що, ґрунтуючись на ціннісно-смислових засадах, має потужний людинотворчий потенціал. Культивууючи органічну налаштованість на встановлення духовно наповненого сенсу буття, творення себе і власного життя у формі вищої досконалості, естетизм перебуває на перетині важливої сучасної проблематики щодо перспектив існування конкретної особистості та культури в цілому. Видається, що як внутрішня, свідомо культивована та перетворена на парадигму культуротворення світоглядна потреба людської спільноти, естетизм здатний виконати функцію ефективної зброї проти сучасних глобальних симулятивних тенденцій.

У значній частині сучасних наукових досліджень, присвячених феномену естетизму це явище розглядається виключно як художня течія в європейській культурі кінця ХІХ – початку ХХ ст., яка ґрунтується на ідеї «чистого мистецтва», «мистецтва для мистецтва». Такий аспект проблеми проаналізовано у працях Д.Яковлева, М.Кагана, В.Бичкова, Т.Адорно, О.Круглова, С.Павличко. Розширений контекст культурного вияву явища естетизму, що виходить за межі виключно художньої сфери діяльності людини і втілює світоглядний вимір її існування, представлений із різних філософсько-методологічних позицій у науковій аналітиці П.Гайдено, Г.Морпурго-Тальябуе, Д.Дьюї, К.Ісупова, А.Степченко, В.Федотової, О.Наконечної, О.Маламури, А.Полякової. Естетизм як форму вияву духовних орієнтирів тієї чи іншої доби проаналізували О.Лосєв (античність, Відродження), В.Бичков (середньовіччя), Р.Габітова, Ю.Перов, Ю.Аркан, В.Шестаков, (романтизм), Д.Яковлев, Д.Яркевич (неоромантизм), М.Бердяєв, С.Булгаков, П.Флоренський (російська філософія всеєдності).

Концептуальна логіка аналізу духовно-творчого потенціалу естетизму як типу світогляду потребувала ретельного аналізу специфіки вияву та функціонування естетичного в духовній культурі (М.Кіященко, В.Бичков, М.Каган, Є.Яковлев, Ю.Рижов, С.Кримський, І.Степаненко, О.Наконечна, В.Самохвалова, А.Валицька, М.Кіященко). Теоретичним підґрунтям сучасного дослідження антропологічного виміру естетичного стали роботи українських естетиків В.Іванова, А.Канарського, Л.Левчук, В.Мазепи, Л.Сохань, В.Малахова, В.Личковаха, Г.Воєводіна, О.Поліщук, Ю.Юхимик, Т.Орлової, Г.Меднікової, А.Дорогої.

Здійснений аналіз відповідної наукової літератури свідчить, що попри те, що окремі аспекти естетизму висвітлені досить ґрунтовно, однак питання сутності його як фундаментальної філософсько-антропологічної категорії залишається не лише не вирішеним, але з необхідною гостротою й не поставленим. Мова йде про естетизм світовідношення, родову здатність людини до виявлення, особистісного переживання і творчого застосування у своїй діяльності принципу краси як об'єктивного закону організації, логіки вияву сутності й смислу всіх явлених форм світу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в межах науково-дослідної роботи кафедри культурології Інституту філософської освіти і науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Методологія і зміст викладання соціо-гуманітарних наук», що входить до Тематичного плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Дослідження проблем гуманітарних наук», який був затверджений вченою радою університету (протокол №5 від 29 січня 2009 року).

Метою дисертаційного дослідження є здійснення на сучасному науково-теоретичному рівні комплексного аналізу концепції естетизму як засадничого смислового стрижня культуротворчої діяльності людини в контексті історичної динаміки його проявів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких основних **завдань**:

- дослідити специфіку взаємодії всіх компонентів естетичної свідомості людини в естетизмі як складному світоглядно-психологічному утворенні й, виокремивши діяльнісний принцип, розмежувати поняття «естетичне відношення» і «естетизм».

- проаналізувати духовний та культуротворчий потенціал естетизму як парадигми світовідношення;

- обґрунтувати взаємозв'язок естетизму з проблемою особистісної самореалізації людини та розглянути концепцію «мистецтва життя» як вершинного вияву естетизму на особистісному рівні;

- розмежувати поняття «естетизм» та «естетство» як два різні світоглядні концепти, що є виявом естетичного світовідношення у культурах класичного й некласичного типів і при визнанні краси вищою цінністю розкриваються у двох кардинально різних типах духовності, парадигмах культуротворчості, моделях самоорганізації людського «Я»;

- з'ясувати специфіку естетської особистісної самоорганізації у співвідношенні з поняттями «імідж», «маска», «роль» як стрижневими поняттями сучасної соціальної самопрезентації людини;

- розглянути особливості вияву естетизму й естетства у сучасній художній практиці.

Об'єкт дослідження – естетизм як духовно-світоглядний феномен існування людини.

Предметом дослідження є історична динаміка моделей естетизму в контексті культур класичного та некласичного типів.

Методи дослідження зумовлені діалектичним підходом, який спирається на принципи об'єктивності та цілісності. Застосовано такі наукові методи: історичний – при аналізі історичної типологічної динаміки естетизму; аналітичний – при з'ясуванні сутності та логіки формування концептуальних підходів до дослідження проблеми; порівняльний – у виявленні трансформацій теоретичних тлумачень явища у різні культурно-історичні періоди; узагальнення – при з'ясуванні універсальних філософсько-культурологічних засад функціонування естетизму; систематизації – при виявленні типологічних основ варіантів теоретичного тлумачення явища у різних світоглядних контекстах.

Загальнотеоретичну основу, на якій ґрунтується здійснене дослідження, можна визначити як взаємодію антропологічного, метафізичного й історико-культурологічного підходів осмислення естетизму.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в цілісному дослідженні концепції естетизму як засадничого смислового стрижня культуротворчої діяльності людини в історичному контексті його проявів та конкретизується у наступних положеннях:

Уперше:

- обґрунтовано важливий категоріальний статус естетизму як транскультурного духовно-світоглядного феномену, що формує засадничий смисловий стрижень творчої діяльності людини – як на рівні особистісної самореалізації, так і у контексті цілісної культурної історії людства;

- виявлено й обґрунтовано активно-діяльнісну специфіку естетизму в його стосунку до загальної естетичної здатності як родової характеристики людини; з'ясовано, що, якщо естетичне відношення виявляється на споглядальному рівні, то естетизм втілює усвідомлену життєву позицію людини до діяльної взаємодії зі світом на основі ціннісних абсолютів краси і гармонії;

- доведено необхідність й обґрунтованість розмежування понять «естетизм» і «естетство» для позначення духовної і культуротворчої специфіки естетичного світовідношення у класичній та некласичній культурах; встановлено, що якщо естетизм реалізує прагнення людини до гармонії з собою і навколишнім світом через особистісну самоактуалізацію у контексті вищих буттєво-ціннісних начал, то сутністю естетства є індивідуалізм і гедонізм як принципова непричетність до духовно-морального виміру існування;

- здійснено аналіз гуманістичного потенціалу сучасного мистецтва з точки зору розгортання у ньому естетизму й естетства як двох парадигм художньої творчості – образно-міметичної та симулятивно-ігрової.

Уточнено:

- духовну специфіку естетизму світовідношення як такого, що має калокагатійний характер і репрезентує переживання краси як онтологічного порядку, нерозривно пов'язаного з моральнісним началом;

- антропологічний потенціал естетизму як парадигми індивідуально-особистісної самоактуалізації людини, що реалізує її сутнісне, родове прагнення до внутрішньої цілісності та повноти світопереживання.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження філософсько-антропологічного виміру феномену артистизму в контексті духовно-ціннісної життєтворчості людини; з'ясовано, що артистизм співвідноситься з концепцією «мистецтво життя» як виявом особистісного прагнення до максимально повної реалізації власної індивідуальності у вимірах культури;

- обґрунтування кризових аспектів естетства як сучасної ігрової антропологічної моделі, в якій, внаслідок переорієнтації культури з внутрішнього, екзистенційного виміру на зовнішній, соціальний, здійснюється відхід від

особистісно-цілісної моделі людини на користь уявлень про неї як децентралізованої комбінації багатьох соціально обумовлених квазі-персон.

Теоретичне значення отриманих результатів. Здійснений у дисертації аналіз робить спробу ввести поняття «естетизм», представлене у новому естетико-філософському тлумаченні, у теоретичний вжиток сучасної української естетики. Дослідження цього явища в контексті духовно-світоглядного існування людини обумовило розширення його традиційного семантичного поля шляхом введення нових естетико-філософських, антропологічних і культурологічних смислових вимірів.

Практичне значення дослідження полягає у висвітленні актуальних питань універсально-ціннісного трактування природи духовно-творчих сил людини, що обумовлює оптимізацію її взаємодій із навколишньою реальністю. Матеріали дослідження можуть бути використані у практиці викладання основних курсів та спецкурсів з естетики, філософської антропології, культурології.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Висновки та положення наукової новизни автор одержав особисто.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження пройшли апробацію через оприлюднення у доповідях на науково-практичних конференціях: «Традиція і культура. Людина і Всесвіт. Всеєдність буття» (Київ, 2009 р.); «Традиція і культура. Прекрасне у духовному потенціалі людства» (Київ, 2010 р.); «Дні науки філософського факультету» (Київ, 2010, 2011 рр.); «Традиція і культура. Ідеї Платона у сучасному світі» (Київ, 2012 р.); «Традиція і культура. Платон. Актуальність філософської традиції» (Київ, 2013 р.); «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (Мукачеве, 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені автором у 12 одноосібних публікаціях, із них у фахових виданнях із філософських наук – 4 статті, у наукових закордонних виданнях – 1 стаття.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (273 найменування). Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінки, основного тексту – 201 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано проблему, проаналізовано ступінь її наукової розробленості, визначено мету, основні завдання, об'єкт, предмет, основні методи дисертаційної роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, подані дані щодо апробації дослідження, публікацій та загальної структури роботи.

Перший розділ «Культуротворчий вимір естетизму» складається з трьох підрозділів, у яких розглянуто наукову традицію осмислення заявленої проблеми, здійснено концептуалізацію естетизму як світоглядного феномену та виявлено його культурно-історичні модифікації.

У **підрозділі 1.1 «Проблема естетизму у філософському дискурсі»** висвітлюється багатоаспектність інтелектуального осмислення естетизму, що

аналізується не лише як проблема художньо-мистецької практики, але й культурно-антропологічна універсалія сутнісного самовизначення людини.

Саме із сферою художньої творчості пов'язано одне з найбільш поширених у філософському дискурсі трактувань поняття «естетизм». У такому аспекті це явище характеризується наступними ознаками: а) ототожненням художнього із специфічно трактованим естетичним як «територією дії чистої краси»; б) прагненням до автономізації естетичного, тобто запереченням співвіднесеності естетичного з іншими сферами духовності, зокрема, мораллю; в) зверненням до суто формалістичних пошуків, застосуванням стилізації як принципу художньої творчості.

Інший смисловий вимір естетизму пов'язаний із його розгортанням як типом світовідчуття і світовідношення. Інваріантом естетизму в такому сенсі у дослідницькій літературі прийнято вважати ту його модель, що виникла і набула якісної визначеності у європейській буржуазній культурі середини та кінця ХІХ ст. Сутність її полягає у визнанні краси вищою, абсолютною цінністю, а насолоди красою – смислом життя. Специфіка цієї концепції естетизму полягає у наступному: а) естетичне відношення, трактуючись як визначальне у взаємодії людини і світу, зводиться до самодостатньої чуттєвості, заперечується духовно-ціннісна природа естетичного; б) руйнується парадигма, відповідно до якої естетичне є ідеальним смисловим виміром людського буття, що наділене потужним людинотворчим потенціалом; в) здатність вразити, епатажність, видовищність виокремлюються як основні властивості естетичного; г) формується споживацько-ігрове ставлення людини до світу, відбувається втрата людиною її духовно-особистісної суті.

Хоча у сучасній філософсько-культурологічній дослідницькій літературі подібна традиція трактування естетизму є домінантною, однак очевидно, що це явище не вичерпується лише декадентськими, гедоністичними тенденціями. У культурному просторі оформилась й інша, антагоністична у відношенні до першої, модель естетизму як типу світогляду. Антитезою до замкненого на самоцінності чуттєвого є модель духовно акцентованого естетизму, що ґрунтується на співвіднесеності всіх елементів естетичного досвіду з вищим онтологічним виміром буття. Яскравим прикладом світогляду такого типу є естетизм, що виник у російській релігійній філософії початку ХХ ст. Краса трактується у зазначеній концепції сутнісною складовою Божественного Абсолюту і, будучи нерозривно пов'язаною з Істиною і Добром, є ідеальним, досконалим принципом облаштування життя. Саме у зазначеній триєдності вона виступає підґрунтям не лише людського існування, мистецтва і культури, але й усього буття в цілому. На відміну від соціального ізоляціонізму як передумови виникнення гедоністичної моделі естетизму, релігійний естетизм, заснований на принципі сутнісної залученості людини до світу, наділений духовно-пізнавальним, людинотворчим потенціалом, спрямованим на гармонізацію особистості з собою і навколишнім світом.

Очевидно, що саме світоглядний зріз естетизму є тією основою, на якій виростає все розмаїття як представлених у культурі вимірів цього явища – від напрямків у мистецтві до специфіки особистісної зорієнтованості, так і їх якісна наповненість. А тому, робиться висновок, що саме дослідження світоглядної специфіки естетизму є

плідною методологічною основою якісної диференціації представлених у культурі його буттєвих втілень і модифікацій.

У *підрозділі 1.2 «Концептуалізація естетизму як світоглядного феномену»* розглянуто духовний потенціал естетизму як ціннісно-сислової світоглядної моделі, альтернативної у відношенні до прагматично-утилітарного, суто раціоналістичного типу світовідношення, та специфіку його розгортання як передумови цілісного, духовно-творчого існування людини.

Обґрунтовується об'єктивний характер естетичної емоції в концепції естетизму як такої, що поєднує чуттєво-сисловий і ціннісний рівні світовідношення. Доводиться, що хоча поширеною є традиція трактування естетичного переживання як споглядального, пасивного у відношенні до практично-перетворюючої діяльності людей, однак соціальна генеза естетичної емоції дає підстави виокремити морально-орієнтаційну функцію естетичного переживання, а відтак – його регулятивний характер у практичному житті. Як модель поєднання людини з оточуючим буттям, зорієнтована на переживання внутрішнього, глибинного резонансу власного існування з ціннісним універсумом, естетичне обумовлює формування онтологічно обґрунтованих орієнтирів світовідношення, універсальну моральну позицію людини в світі, що з необхідністю втілюється у морально-практичній формі вчинку.

Зазначається, що саме розвиток до високого рівня естетичної свідомості людини, коли у неї формується духовна потреба діяльної організації всіх своїх взаємодій зі світом на основі уявлень про красу і досконалість, символізує трансформацію естетичного відношення як вродженої здатності до переживання краси в естетизм як особистісно усвідомлену життєву позицію. Наголошується, що саме співвіднесеність особистісного пошуку сутнісних зв'язків із реальністю і діяльного, вільного творчо-перетворюючого ставлення до життя в естетизмі є передумовою цілісного самоствердження людини в культурі. Причому творчість на основі естетичного ідеалу є нескінченим процесом: естетичний ідеал принципово неможливо реалізувати, будь-яке наближення до нього викликає прагнення до нового ідеалу. Саме у процесі культуротворення на основі естетичного відношення відбувається нескінченний процес вдосконалення людиною оточуючого світу і самої себе, внаслідок чого досягається гармонізація у системі людина–світ.

Підрозділ 1.3 «Культурно-історичні модифікації естетизму» присвячений дослідженню специфіки духовного й антропологічного вимірів естетизму в культурах класичного і некласичного типів.

Естетизм як світоглядна парадигма, що ґрунтується на визнанні принципу гармонії засадничим сисловим началом взаємодії людини і світу, є транскультурним феноменом. Однак, якщо в одних культурних контекстах принцип естетичної гармонії співвідноситься з моральним аспектом, то в інших емоційно-чуттєві переживання набувають статусу самоцінності. На основі цієї відмінності для термінологічного розмежування представлених у культурно-історичному контексті моделей естетизованого світовідношення вводиться дихотомія «естетизм – естетство». Аналізуються два найбільш поширені типи естетства в залежності від специфіки особистісної взаємодії естета зі світом культурних смислів. В одних історичних варіантах цього явища естетський егоцентризм, сконцентрованість

виключно на власних відчуттях, так звана «повнота себе», коли увесь навколишній світ сприймається як арсенал засобів самонасолоди, обумовлює реальну відокремленість естета від світу культури. Естетство такого типу здебільшого ґрунтується на принципі тілесного гедонізму. В інших варіантах естетства людина співвідносить власне буття зі світом культурних цінностей, однак, на відміну від естетизму, характер її взаємодії з ним є не творчо-продуктивним, а споживацько-функціонерським, коли передбачається, що відповідь на будь-які смисложиттєві питання знайдена раз і назавжди, а відтак перед людиною стоїть одне єдине завдання – «відпрацювати» певний розроблений до неї сценарій. За таких умов людина займає позицію функціонера, що заради цих цінностей і віднайденого у них стабільного смислу, стабільної картини буття відмовляється від власної свободи, особистісного творчого становлення.

Естетизм і естетство як два різні вияви естетизованого світовідношення розглядаються в контексті культур класичного і некласичного типів, що відрізняються ствердженням або ж, навпаки, запереченням наявності універсальних духовних законів, вищої духовної реальності. Естетизм домінує у класичній картині світу і розгортається як калокагатійне світовідношення, в якому чутливість до краси синхронно трансформується у чутливість до морально-етичної сторони життя. В естетизмі краса не зводиться лише до зовнішньої формальної досконалості, а є важливим елементом «людинотворення». Естетизм нерозривно пов'язаний із процесом духовно-етичного становлення людини як її прагнення віднайти свою людську сутність. А відтак – виявляється як певна духовна універсалія існування людини у вимірах культури. Естетство є виявом естетизованого світовідношення у некласичній картині світу, що ґрунтується на запереченні існування універсальних онтологічних начал в уявленнях про світ і людину. У некласичному світогляді естетичне переживання втрачає морально-етичну визначеність, самодостатня чуттєва насолода перетворюється на базову смисложиттєву цінність. Саме це обумовлює трансформацію естетизму в естетство – світогляд, сутнісними ознаками якого є індивідуалізм, гедонізм, прагнення до переживання сильних пристрастей, яскравих вражень виключно лише заради процесу самого переживання, ігноруючи моральний вимір явища.

Розглянуто історичні форми естетизму і естетства – від греко-православної форми християнства зрілого середньовіччя (естетизм) до естетства доби Відродження, концепції «істинного життя» маркіза де Сада, англійського неоромантизму.

Другий розділ «Класична модель естетизму в контексті культури романтизму» складається з трьох підрозділів, у яких романтичний естетизм розглядається як еталонний вияв класичної моделі цього явища у його світоглядному й антропологічному аспектах.

У підрозділі 2.1 «Естетизм як сутнісна засада романтичного світогляду» досліджується специфіка романтичного модусу світовідчуття як передумови розгортання естетизму в якості історичного типу світогляду.

Базові ідеї романтизму – визнання самоцінності внутрішнього світу людини, ірраціональне переживання свого сутнісного зв'язку з буттєвою першоосновою,

прагнення жити ідеалом – в різні етапи становлення цього ідейно-художнього руху набували різної якісної визначеності. Так, якщо в пізньому романтизмі розчарування у можливості втілення ідеалу в реальність обумовило демонічне заперечення як онтологічного, так і соціального порядку, то ранній, єнський, романтизм ґрунтується на вірі у можливість втілення краси у реальність, створюючи передумови для розгортання естетизму як домінантного типу світогляду. Інтуїтивно дане знання про буттєву гармонію і досконалість світу в ранньому романтизмі обумовлює прагнення здолати конфліктність, драматичну «розірваність» реального буття та віднайти внутрішню цілісність і гармонію. Туга за ідеалом знаходить свій конструктивний вияв у ідеї творчості як постійному духовному зростанні особистості, послідовній онтологізації її внутрішнього світу. Саме на ґрунті цієї ідеї формується естетизм як тип світовідношення. В єнському романтизмі естетизм набуває ознак універсального світогляду, поєднуючи у собі онтологічний, аксіологічний, гносеологічний, праксеологічний аспекти. Романтики ствердили буттєвий примат краси, трактуючи її як глибинну сутність світу і людини. Естетичне переживання краси і прекрасного розгортається як духовно-цілісне переживання, що співвідноситься з моральнісним началом і є духовно-чуттєвим осягненням буттєвого порядку, гармонії.

Аналізується вплив теорії абсолютного суб'єкта Й.Фіхте на становлення естетизму як романтичного типу світогляду. Саме з перенесенням романтиками властивостей абсолютного «Я» на «Я» емпіричне нерозривно пов'язане ствердження ними визначальної ролі художньої творчості та мистецтва у бутті людини й у світобудові в цілому. Таке поєднання принципу абсолютного суб'єктивізму з художнім аспектом і є специфічною характеристикою естетизму як сутнісної характеристики романтичного світогляду.

Проаналізовано передумови становлення естетизму в якості основи романтичної культури у філософських концепціях фундаторів романтичного світогляду – мислителів «єнського гуртка» – Новаліса, Ф.Шлегеля, Ф.Шлейермахера, Ф.Шеллінга. Розглянуто основні етапи становлення естетизму: від «магічного ідеалізму» Новаліса, концепцій романтичної іронії та універсальної поезії Ф.Шлегеля до ствердження естетизму як особливого «нового» християнства Ф.Шлейермахером і вчення про універсальний естетизм Ф.Шеллінга.

У *підрозділі 2.2 «Транскультурні засади романтичної антропологічної концепції»* розглянуто специфіку створеної романтиками особистісної моделі з точки зору вияву в ній універсальних, родових властивостей людини.

Романтичний естетизм як тип світогляду, що ґрунтується на діалогічній, творчій взаємодії людини з духовно-смысловими, ціннісними горизонтами культури знаходить своє втілення в антропологічній моделі, яка за своєю сутністю виходить за межі лише конкретно романтичної доби і є певною мірою універсальною. Так, прагнення людини до розкриття власного індивідуально-особистісного потенціалу, внутрішньої цілісності, невинного духовного зростання – такі ознаки власне романтичної антропологічної концепції, співвідносячись з наданням визначальної ролі у процесі особистісного становлення саме естетичному смаку і творчості на основі естетичного ідеалу (що імпліцитно включає в себе і моральну складову), втілюють одночасно і сутнісні, родові властивості людини як духовної істоти.

Відзначається, що оформлення принципу особистості як діяльного начала відбувається у Новий час зі ствердження погляду на людину як істоту, що несе у собі повну й унікальну міру субстанційності, а відтак – власну суб'єктність. Розглянуто запропоновану І.Кантом концепцію людини як трансцендентального суб'єкта, що, наділений діяльною природою, перетворює світ відповідно до вищих ідеалів і цінностей. І.Кант акцентує, що мету практичної діяльності людини породжує не пізнавальна функція, а саме естетична. В концепції філософа формотворча сутність людини і краса постають як невід'ємні сторони цілісного людського існування.

В контексті кантівської концепції краси як цінності, що втілює міру людського у природному світі, розглянуто вчення Ф.Шиллера про естетичний смак як визначальний регулятор креативної здатності людини. Відзначається, що романтизм є вершинним виявом представленої у Новий час концепції людини як духовно суверенної особистості, наділеної творчою природою. Синтезуючи просвітницькі антропологічні концепції з уявленнями про естетичне переживання як універсальне начало світовідношення, що нерозривно пов'язане з моральним аспектом, романтики розглядають проблему індивідуально-особистісного самоздійснення як діяльне прагнення людини представити у реальності осягнуту через естетичну інтуїцію гармонію світобудови. В романтизмі стверджується погляд на людину як істоту, що не може сутнісно реалізувати себе без того, щоб змістом цієї самореалізації не виступав певний ціннісно акцентований конструктивно-перетворюючий вплив на оточуючу дійсність. Саме особистісний діалог із ціннісно-смісловим континуумом культури визнається своєрідним механізмом самоздійснення людини.

Аналізується особистісний вияв романтичного естетизму в контексті сучасної концепції «мистецтва життя» (Л.Сохань) як здійснення людиною її індивідуального життєвого проекту відповідно до вищих цінностей краси, свободи, цілісності, а відтак – виконання нею її сутнісних родових інтенцій. Основними характеристиками концепції мистецтва життя, спільними з романтичною антропологічною концепцією, є наступні: процес засвоєння культурної традиції та перетворення її на ініціюючу творчу силу обумовлений виключно специфікою індивідуальності людини і спрямований на щонайповніше розкриття її самобутності та неповторності; особистісний ціннісно-смісловий вибір втілює усвідомленість людиною свого призначення і місця у соціокультурній дійсності; необхідність безперервного становлення, самовдосконалення та саморозвитку особистості як діяльного прагнення до ще більшої повноти й цілісності.

Концепція «мистецтва життя» як така, що, маючи у своїй основі романтичні антропологічні уявлення, втілює одночасно транскультурні сутнісні властивості людини, досліджується на прикладі феномену артистизму. Притаманне останньому прагнення до оформленості, цілісності у світлі ідеалів краси, досконалості, гармонії при цьому транспонується з локальної художньої сфери у загальнокультурний вимір, трактується як універсалія духовно-культурного існування людини. Співвіднесеність артистизму як особистісного вияву романтичного естетизму з процесом індивідуального становлення людини виходить поза межі лише романтизму і є транскультурним явищем.

У підрозділі 2.3 «*Специфіка романтичного артистизму як особистісного вияву естетизму*» розглянуто представлені у культурі романтизму моделі індивідуальної життєтворчості.

В романтизмі артистизм як специфічне мистецтво існування, що переслідує мету щонайповнішого вияву особистісної самості людини у вимірах краси, гармонії, досконалості, виявляється не лише у постійній внутрішній особистісній душевній роботі, але і в естетизації зовнішніх форм самовияву людини: від манери спілкування до стилю одягу. Тотальна «артизація» життя виявляється як своєрідний досвід «накидання» порядку культури на хаос природи, впорядкування реальної дійсності за законами краси, тонке відчуття якої визначає світовідношення творчої особистості.

На прикладі постатей романтичних митців розглядається концепція літературної життєтворчості як вияву артистичної життєвої позиції. Естетичні теорії романтиків, фіксуючи абсолютність творчої волі суб'єкта, водночас постулювали неможливість її втілення у кінцевому об'єкті. Саме цей естетично санкціонований проміжок між автором і його витвором стає привілейованим простором для особистісної життєтворчості. Як новий вид знакової діяльності літературна життєтворчість приймає на себе «надлишок» культурної енергії, долаючи феномен відчуження, що невідворотно виникає через різницю потенціалів творця і створеного.

Проаналізовано ключові для романтичної самосвідомості семіотичні елементи життєтворчості – образ «мудрої дитини» (Новалис, Ф.Рунге, В.Вордсворт), «світова скорбота», «туга за нездійсненим» – як основи для міфологізації біографії митця. Майже у кожній біографії митців-романтиків існує центральне ядро – більш чи менш свідомо створена легенда, яка відповідала б духовним запитам доби. Прагнення опоетизувати художника часто перемагало установку на достовірність. Таке відбувалось у зв'язку з тим, що образ митця мислився всередині існуючої традиції «митець-герой».

Як форму романтичної життєтворчості, що полягає у прагненні наблизити життя до мистецтва, розглянуто дендизм. Якщо життєтворчість романтичних поетів була корелятом до їх творів, то в дендизмі формотворчі зусилля зі створення стилю життя набували самодостатнього характеру. Витончена гра з правилами, поза, епатажний жест є своєрідними способами протистояння повсякденності.

«Артизація» як норма життя романтичної особистості виявляється від свідомого конструювання власного життя за законами літературного твору до манери спілкування і поведінки, переслідуючи мету перемоги культурного над природним, індивідуально-вольового над тиском зовнішнього.

Третій розділ «Постмодерністська модель естетизму некласичного типу» складається з трьох підрозділів, у яких проаналізовано духовний і культуротворчий потенціал постмодерністської парадигми естетизму як вияву некласичної моделі цього явища – естетства; з'ясовано специфіку естетської особистісної самоорганізації; проаналізовано парадигмальний статус естетизму й естетства у сучасній концепції художньої творчості.

У підрозділі 3.1 «*Світоглядні основи естетства як декадентської модифікації естетизму*» розглянуто сутнісні засади трансформаційних процесів у

сучасній культурі, що слугували передумовою становлення естетства як визначальної моделі світовідношення.

Сучасна культура демонструє відмову на світоглядному рівні від глибинної установки людини на апріорне визнання об'єктивно існуючої вищої духовної реальності, метафізичного виміру буття. У зв'язку з цим сутнісних змін зазнає концепція духовності, формуються принципово інші, порівняно з класичною – метафізичною – моделлю культури уявлення про людину та характер її взаємодії зі світом. Заперечуються традиційні уявлення про розум, гармонію, порядок, красу як фундаментальні універсалії людського буття, вивільняючи й абсолютизуючи стихійні, вітальні начала. Тілесність у формі лібідозної енергетики починає осмислюватись основним компонентом буття і свідомості, що скеровує інтелектуально-чуттєву діяльність людини і є її головним посередником зі світом. У зв'язку з цим естетизм – духовно-ціннісне переживання людиною особистісної причетності до онтологічної краси як буттєвої гармонії і порядку, що виявляється у творчому характері взаємодії людини зі світом, зазнає сутнісної трансформації. Як тип духовності, естетизм втрачає свою об'єктивну природу і починає зводиться до самодостатньої чуттєвості. Сутністю його визнається індивідуалістичне чуттєве задоволення, що, будучи позбавлене духовно-ціннісної визначеності і трактоване як самоціль, часто виявляється у культивуванні людиною хаосогенних, дисгармонійних настроїв та внутрішніх станів.

Позбавлення естетизму як типу духовності й парадигми культуротворення апріорі притаманної йому моральної визначеності та властивості гармонізувати духовний світ особистості; залучення у сферу естетичного потворного й епатажного як начал, що покликані передусім збуджувати чуттєвість, часто спрямовуючи її при цьому в русло дисгармонійних переживань, – саме такі тенденції дають підстави стверджувати, що естетизм набув свого декадентського вияву – естетства. Сутністю естетства як модифікації естетизму є позбавлене моральної складової духовне «гурманство». Ігнорування глибинного морального змісту явища й абсолютизація чуттєвої насолоди як основа естетства з необхідністю виводить на перший план у взаємодії людини і світу ігрове начало. Розглянуто концепції філософів початку ХХ ст., які, хоча й не є безпосередньо теоретиками постмодернізму, однак виступають фундаторами тієї ідейної платформи, яка уможливила його появу як нової духовно-світоглядної парадигми, – Ф.Ніцше, З.Фрейда, філософів-екзистенціалістів. Проаналізовано специфіку втілення тенденції до зміни акцентів у переживанні краси з ціннісно-смилового начала на природно-чуттєве: концепція краси як стихійного, ірраціонального життєвого пориву, нейтрального до моральних цінностей Істини та Добра (Ф.Ніцше); психофізіологічне підґрунтя прекрасного (З.Фрейд); естетизація потворного (філософи-екзистенціалісти).

У *підрозділі 3. 2 «Естетська особистісна самоорганізація: специфіка та перспективи»* розглянуто особливості постмодерністської антропологічної моделі як вияву на особистісному рівні естетських світоглядних тенденцій.

Трансформація естетизму в естетство як наслідок заперечення співвіднесеності установки на переживання життєвої повноти та гармонії з духовно-ціннісним виміром існування, абсолютизації індивідуалістичного прагнення до максимуму

чуттєвих насолод обумовила кардинальні зміни в концепції особистості. Якщо естетизм, визначаючи в якості смислового начала життєдіяльності людини прагнення до гармонії з онтологічними началами буття, виявлявся у суб'єктно-особистісній, цілісній формі її існування, то естетська життєва позиція, нехтуючи ціннісною складовою світопереживання, відмовляється від суб'єктно-особистісної, цілісної «Я»-концепції. Ігнорування об'єктивного духовно-морального виміру краси, гедонізм як домінанта естетського світовідношення, співвіднесеність смислової сфери життя з міркуваннями прагматизму, соціальної затребуваності призвели до децентралізації, фрагментації особистості, розсіювання її цілісної самості. Культура постмодернізму висуває новий ідеал людини – абсолютно пластичного гравця, що змінює своє «Я» відповідно до ситуації.

Соціально обумовлену самотворчість людини досліджено на прикладі феномену іміджу. Наголошується, що в іміджмейкерстві як естетській моделі самоорганізації «Я» людини відбувається зміна акцентів із внутрішнього на зовнішнє, з ціннісно-онтологічного начала на соціально-маніпулятивне. Імідж розглядається як образ, що а) здебільшого не співпадає з органічно властивим людині образом; б) обов'язково несе певну знакову функцію у суспільному житті; в) втілює принцип так званої «плинної» самоідентифікації. Так, якщо естетизм, висуваючи модель самотворчості людини як своєрідного мистецтва існування, був спрямований на щонайповніший вияв у загальнокультурному контексті власної індивідуальності, то в іміджмейкерстві індивідуальне начало часто ігнорується, оскільки основною метою є створення певного суспільно затребуваного образу, маски. Імідж як так звана хибна самоактуалізація перекликається з явищем соціального перфекціонізму. В постмодернізмі перфекціонізм набуває ознак масової ідеології, що принципово ігнорує проблему індивідуальності. Життєва установка на досягнення успіху, гармонії, досконалості ґрунтується, передусім, на прагненні відповідати бренду й критеріям моди, а не розвитку власних талантів і здібностей

Розглядається нарцисичний тип особистості як ілюстрація естетської трансформації «Я»-концепції на основі принципу гедонізму. Зазначається, що нарцисизм трактує проблему ідентифікації людини виключно як невпинне самоконструювання, що вичерпується, переважно, тілесним виміром. Як соціальний тип нарцис є «продуктом» масової ідеології, спрямованої на творення суспільства, позбавленого відчуття культурної спадкоємності, причетності до традицій, певних апріорних моральних цінностей. Нарцисизм виник внаслідок зміцнення позицій індивідуалістичної соціальної логіки – звільнення людини від імперативу соціальних і моральних цінностей та зосередження її інтересів, переважно, у приватній сфері.

У підрозділі 3.3 «Парадигмальний статус естетизму та естетства в контексті сучасної художньої практики» досліджується взаємозв'язок представлених у сучасній культурі концепцій художності зі специфікою нового способу естетичного осягнення дійсності.

Сучасна художня парадигма заснована на запереченні можливості онтологічно обґрунтованої нормативності в мистецтві. Варіативність художності, відсутність чітких критеріїв для її визначення обумовлена розмиванням уявлень у сучасній культурі про етико-естетичний ідеал, руйнуванням цілісної ціннісної ієрархії. Якщо

класичне мистецтво, ґрунтуючись на категорії прекрасного як абсолютної буттєвої цінності, нерозривно пов'язаної з моральним началом, а також принципах мімезису, ідеалізації, було спрямоване на смислову гармонізацію людини зі світом, то в умовах ціннісного релятивізму, смислового плюралізму домінуючим стає принцип гри, іронії, а метою художньої творчості – самодостатня насолода від цієї гри. На перший план виводиться принцип гедонізму, ігрового ставлення до світу, тобто естетство.

В основі естетської художньої парадигми – заміна образної системи на симулятивну. Творення мистецтвом, заснованим на естетській, ігровій парадигмі, симулятивної реальності постає як ствердження «безконфліктної», псевдогармонійної морально нейтральної картини світу. Сучасне мистецтво, втілюючи постмодерністську модель світу, надає варіанти уявлень про нього через симулякри, які не претендують на репрезентацію істинної реальності, а лише пропонують варіанти «втєчі» від неї в гіперреальність. Традиційно мистецтво через конкретно-чуттєве втілення у художньому образі соціальної інформації здійснювало пошук адекватного морально-смислового зв'язку людини зі світом. Симулякр, що замінив собою образ, не виконує властивої останньому функції моделювання моральнісного буття. Втілюючи постмодерністську світоглядну установку на так званий антидогматизм, симулякр не відтворює бінарних ціннісних опозицій, він є морально нейтральним, співвідносячись з ідеалами толерантності, плюралізму.

Ще одним важливим принципом, на який спирається сучасна естетська модель художності, є кітч. Утворюючись внаслідок тривіалізації, нівелювання естетичних цінностей, кітч виявляється як стереотипне псевдомистецтво – банальне, загальнодоступне, елементарне, покликане задовольнити в умовах споживацької свободи потреби людей у радості, щасті, насолоді через обмін інформацією, знаками. У зоні кітчу сьогодні опиняються гуманістичні цінності традиційної культури. Звернення до них із позиції сьогоднішньої моральної «безконфліктності» й псевдогармонії виявляється як іронічна гра, реальне глузування з них та їх передражнювання. Нівелюючи внутрішню моральну конфліктність буття, кітч робить ставку на видовищність, тілесність, зовнішню виразність. У зв'язку з цим навіть засаднича у художній творчості категорія краси та прекрасного зводиться здебільшого до формально досконалого й ототожнюється з поняттям «гламур».

Зазначається, що естетська художня парадигма, різко відокремившись від традиційних цінностей і класичних естетичних моделей, ніби «від супротивного» змушує звернутись до сутнісних основ естетичного досвіду, його метафізичної природи, задовольнивши тим самим родову потребу людини у віднайденні надматеріальних духовно-ціннісних орієнтирів. У сучасній художній практиці ілюстрацією зазначеної тенденції – повернення до трактування естетичного як чуттєвого втілення онтологічної гармонії, морального порядку, а відтак – реабілітації естетизму як гуманістично зорієнтованої художньої парадигми – є так звані «реалістичні ремінісценції». Реалістичне мистецтво ґрунтується на уявленні про причетність індивіда до буттєвого цілого, що знаходить своє втілення у конкретному образі безпосередньої єдності загального й особливого. У світі, де моральнісна істина стає недоступною через засилля симулякрів та симулятивних реальностей, реалістичне мистецтво є своєрідною ремінісценцією – пригадуванням моральнісної

істини людських стосунків. Для актуальної на сьогодні моделі естетизму в мистецтві притаманне еклектичне поєднання культурних традицій і моральних проблем із сучасними способами їх відтворення. Внаслідок цього виникає естетична рівновага між традиціями й інноваціями, реалізмом та абстракцією. Застосування сучасної художньої мови при висвітленні традиційних, так званих вічних тем, етичних колізій дозволяє митцям гостро констатувати їх аномальний стан у сучасному світі.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження естетизму як духовно-світоглядного феномену знаходять своє висвітлення у наступних теоретичних положеннях і висновках:

1. Світоглядний вимір естетизму розгортається як духовно-ціннісна модель усвідомлення людиною себе у світі на протигагу прагматично-утилітарній, суто раціоналістичній; естетизм ґрунтується на такій особистісній актуалізації естетичного відношення людини до світу, коли долається споглядальність і запускається механізм діяльно-творчої організації людиною свого життя за естетичними категоріями краси і досконалості; у такому сенсі естетизм постає як певний тип духовності та передумова культуротворення, коли родова здатність людини чуттєво-духовно реагувати на явища обумовлює стійку й сталу її внутрішню налаштованість на діяльне творення себе і свого життєвого світу за принципами досконалості та гармонії.

2. У концепції естетизму краса розглядається як безумовна онтологічна реальність, що втілює у собі об'єктивний закон організації всіх форм сущого і виступає фундаментальним началом буття – як Істина і Добро. Основною особливістю функціонування естетизму є його розгортання як взаємодії індивідуального й загальнолюдського, універсального. Сутністю естетичного переживання в естетизмі є не епіфеномен насолоди, а гранично небайдуже ставлення людини до світу, засноване на морально-етичному аспекті світовідношення. Естетизм розгортається як універсально-цілісний тип духовності, що має калокагатійну природу: переживання краси виявляється в естетизмі як духовно-чуттєве осягнення онтологічного порядку і гармонії.

3. Ґрунтуючись на діалогічній, творчій взаємодії людини з духовно-смысловими, ціннісними горизонтами культури, естетизм співвідноситься з антропологічною концепцією «мистецтва життя», яка втілює універсальні, родові властивості людини як духовної істоти: прагнення до розкриття власного індивідуально-особистісного потенціалу і внутрішньої цілісності. Виявляючись як відкрите, творче світовідношення, естетизм обумовлює формування внутрішнього смыслового стрижня буття людини у світі. Причому смысложиттєвий пошук особистості розкривається як поступальний рух, заснований на вільному і творчому її самовизначенні, передбачаючи, що на кожному з етапів свого життя людина по-новому бачить своє місце й призначення у світі. Цей процес виступає як всезростаюча кумуляція позитивних життєвих смыслів, онтологізація внутрішнього світу людської суб'єктивності, поглиблення її залученості у ціннісні виміри об'єктивного світу. Актуалізуючи креативну природу людини як здатність до

творчості на основі універсальних духовно-сміслових начал, естетизм є запорукою цілісного її самоствердження у вимірах культури.

4. У культурно-історичному просторі естетизм представлений неоднозначно: в одних концепціях засадничий для естетизму принцип гармонії, співвідносячись із морально-етичним началом, виступає своєрідним регулятором на чуттєвому рівні діяльної активності людини, в інших же емоційно-чуттєві переживання втрачають свою морально-регулятивну роль і набувають статусу самоцінності. Духовно-цілісний, творчий аспект світовідношення і гедоністична етика, споживацтво, особистісно-цілісне начало й індивідуалізм – такі полюси визначають якісну специфіку кожної з них. Вводиться дихотомія «естетизм – естетство» для термінологічного розмежування представлених у культурі різновидів духовної, культуротворчої й особистісної специфіки вияву естетизованого світовідношення. З'ясовано, що естетизм співвідноситься з класичною світоглядною парадигмою, у якій естетичне відношення пов'язане з уявленнями про духовний абсолют як буттєву істину світу. Естетство ж є виявом естетизованого світовідношення у неklasичній картині світу, що ґрунтується на запереченні існування універсальних онтологічних начал в уявленнях про світ і людину. Припускається, що перетворення естетизму на естетство, творчо-регулятивної, морально-пізнавальної сутності естетичного переживання на самодостатньо-чуттєву, є наслідком десубстанціалізації у неklasичному типі культури уявлень про зовнішнє буття. У класичному типі світогляду естетичний ідеал, співвідносячись з уявленнями людей про духовний Абсолют, виявляється як цілісність Істини–Добра–Краси. У неklasичній світоглядній моделі ця цілісність вже виявляється втраченою. Саме тому, у класичній світоглядній парадигмі, яка ґрунтується на уявленнях про причетність людини до буттєвої єдності світу, естетизм розгортається як універсально-цілісний тип духовності, переживання людиною гармонії зі світом. У неklasичному ж типі світогляду, в якому заперечується існування вищої метафізичної реальності, естетичне переживання позбавляється свого глибинного духовного виміру, зводиться до самодостатньої чуттєвості, а естетизм набуває ознак естетства.

5. Естетство, пов'язуючи уявлення про гармонію як смисложиттєву цінність із гедоністичними індивідуалістичними мотивами, формує нову, порівняно з естетизмом, особистісну концепцію. Якщо в естетизмі установка на переживання життєвої повноти та гармонії, співвідносячись із духовно-ціннісним виміром існування, обумовлювала цілісність людини, її індивідуально-особистісну самоактуалізацію, то естетська абсолютизація індивідуалістичного прагнення до максимуму чуттєвих насолод, співвіднесеність смисложиттєвих цінностей із мінливими суспільними пріоритетами обумовлює фрагментацію, децентралізацію особистості, нівелювання її індивідуальної самобутності. Прикладом естетської особистісної самоорганізації є тип споживача-нарциса як людини, що, вільна від апріорного визнання засадничої ролі у конституюванні свого Я духовно-культурних цінностей, цілковито підпорядковується масовим стандартам і гедоністичним, індивідуалістичним міркуванням. Яскравим виявом естетської ігрової самоідентифікації, заснованої на здатності індивіда до миттєвого «перекодування»

свого внутрішнього світу, є феномен іміджу. Виявляючись як соціально обумовлена маска або роль, імідж покликаний нести певну знакову функцію в суспільному житті й не стільки виявити індивідуальність людини, скільки задовольнити її прагнення відповідати бренду, вимогам моди.

6. Естетизм як духовно-чуттєве переживання людиною краси та гармонії світу є необхідним ціннісно-смысловим стрижнем художньої творчості, що надає їй відповідного онтологічного масштабу. Парадигмальний статус у відношенні до сучасної художньої практики має як естетизм, так і естетство. Якщо естетизм у мистецтві, ґрунтуючись на категорії прекрасного як абсолютної буттєвої цінності, нерозривно пов'язаної з моральним началом, а також на принципах мімезису, ідеалізації, спрямований на смыслову гармонізацію людини зі світом через своєрідний «запуск» механізму внутрішньої чуттєво-духовної особистісної «роботи», онтологізацію внутрішнього світу людини, то естетство як відповідь на ціннісний релятивізм, смысловий плюралізм сучасної культури, висуває принцип гри, іронії, встановлюючи метою художньої творчості – самодостатню насолоду від цієї гри. Естетство в художній творчості передбачає абстрагування від реальності, «втечу» від її проблемності. Мистецтво втрачає сутнісно притаманний йому морально-етичний «нерв» і починає виконувати гедоністично-розважальну функцію. Вихолощуючи чуттєву сферу людини, естетство в мистецтві провокує відчуження людини від самої себе, втрату нею таких родових якостей як здатність до небайдужого ставлення до світу. Саме тому більш пріоритетним і перспективним видається принцип естетизму в мистецтві. Залучаючи людину до універсуму вищих смислів і цінностей, естетизм у художній творчості сприяє виконанню мистецтвом сутнісно притаманної йому ролі – переформатовувати внутрішній світ людини у вимірах краси і гармонії як абсолютної духовної цінності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Шаровська Н. Б. Естетизм як духовно-культурний феномен / Н. Б. Шаровська // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 7, Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – 2010. – Вип. 23 (36) – С. 70–79.
2. Шаровська Н. Б. Становлення естетизму як типу духовності в контексті романтичної культури / Н. Б. Шаровська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філософія. – 2010. – Вип. 7. – С. 124–135.
3. Шаровська Н. Б. Духовний вимір естетизму як парадигми світовідношення / Н. Б. Шаровська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філософія. – 2011. – Вип. 9. – С. 230–241.
4. Шаровська Н. Б. Особистісний вияв естетизму (на прикладі романтичної концепції артистизму) / Н. Б. Шаровська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філософія. – 2012. – Вип. 11. – С. 166–181.
5. Шаровская Н. Б. Эстетская личностная самоорганизация (на примере культуры постмодернизма) / Н. Б. Шаровская // Новый взгляд: Международный научный вестник. – Вып. 1. – Новосибирск, 2013. – С. 29–36.
6. Шаровська Н. Б. Естетизм і естетство як два типи світовідношення: спільне і відмінне / Н.Б. Шаровська // Традиція і культура. Людина і Всесвіт. Всеєдність

буття: матеріали міжнародної наукової конференції 18–19 грудня 2009 р. – К., 2009. – Ч. 3. – С. 48–50.

7. Шаровська Н. Б. Естетизм як універсальний тип духовності (на прикладі культури романтизму) / Н. Б. Шаровська // Традиція і культура. Прекрасне у духовному потенціалі людства : матеріали міжнародної наукової конференції 11–12 червня 2010 р. – К., 2010. – Ч. 1. – С. 30–32.

8. Шаровська Н. Б. Проблема цілісності людської особистості в контексті естетизму як світоглядної парадигми і типу філософствування / Н. Б. Шаровська // Дні науки філософського факультету : матеріали міжнародної наукової конференції 21–22 квітня 2010 р. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – Ч. 3. – С. 159–161.

9. Шаровська Н. Б. Проблема естетизму в російській релігійній філософії початку ХХ ст. / Н. Б. Шаровська // Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка : матеріали міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету 20–21 квітня 2011 р.» – К., 2011. – Ч. 2. – С. 182–184.

10. Шаровська Н. Б. Естетизм як парадигма світовідношення / Н. Б. Шаровська // Традиція і культура. Ідеї Платона у сучасному світі : матеріали міжнародної наукової конференції 14–15 грудня 2012 р. – К., 2012. – Ч. 2. – С. 52–54.

11. Шаровська Н. Б. Антропологічний вимір естетизму / Н. Б. Шаровська // Традиція і культура. Платон. Актуальність філософської традиції : матеріали міжнародної наукової конференції 29–30 листопада 2013 р. – К., 2013. – Ч. 1. – С. 36–37.

12. Шаровська Н. Б. До проблеми про роль реалістичних ремінісценцій у сучасному мистецтві / Н. Б. Шаровська // Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Мукачеве, 2015. – С.148–151.

АНОТАЦІЯ

Шаровська Н. Б. Естетизм як духовно-світоглядний феномен. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.08 – естетика. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертація присвячена дослідженню естетизму як транскультурної універсалії духовно-творчого існування людини. Доведено, що естетизм світовідношення людини є передумовою її сутнісного самоствердження у світі, розкриваючись як універсально-цілісний тип духовності й модель культуротворчості. Проаналізовано специфіку духовного та культуротворчого потенціалу естетизму в класичній і некласичній світоглядних парадигмах та особливості втілення цього феномену на особистісному рівні самоорганізації людського «Я». Доведено, що причиною сучасної антропологічної кризи є перехід суспільства на світоглядному рівні до декадентської модифікації естетизму – естетства, заснованого на відмові від буттєвих, ціннісно-сміслових начал людського самовизначення. Обґрунтовується, що вихід із напруженої антропологічної ситуації сьогодення полягає у поверненні до естетизму світовідношення, що ґрунтується на визнанні калокагатійної природи

родового людського прагнення до краси і гармонії, духовно-ціннісного облаштування особистістю власного життєвого світу.

Представлений аналіз заявленої проблеми на новому науковому рівні обґрунтовує безумовну доцільність залучення поняття «естетизм» до широкого кола обговорення актуальної естетичної, філософської, культурологічної проблематики.

Ключові слова: естетизм, естетство, духовність, культуротворчість, світоглядна парадигма, антропологічна модель, мистецтво існування.

АННОТАЦІЯ

Шаровская Н.Б. Эстетизм как духовно-мировоззренческий феномен. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.08 – эстетика. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация посвящена исследованию эстетизма как транскультурной парадигмы сущностного самоутверждения человека в мире. Предпринята попытка преодоления научной традиции трактовки эстетизма как декадентского мировоззренческого явления. Доказано, что эстетизм, основываясь на эстетическом отношении человека к миру как его родовой способности к переживанию онтологического порядка и гармонии, неразрывно связанных с моральным началом, является целостным типом духовности и основополагающим принципом культуротворческой активности человека. Как жизненная позиция, эстетизм немислим вне развитого до высочайшего уровня эстетического сознания в человеке, когда у последнего появляется потребность в деятельной организации всех своих взаимодействий с миром на основе ценностных начал Истины-Добра-Красоты. Именно взаимосвязь в эстетизме личностного поиска духовно-смысловых связей с реальностью и активно-творческой, деятельной жизненной позиции и обуславливает сущностное самоутверждение человека в измерениях культуры, превращение его на агента культуротворчества.

Проанализирована специфика духовного и культуротворческого потенциала эстетизма в классической и неклассической мировоззренческих парадигмах, а также особенности его воплощения на личностном уровне самоорганизации человеческого «Я». Доказано, что поскольку в культуре неклассического типа сущностью эстетического является лишенное ценностно-смысловой определенности самодостаточное чувственное переживание, то создаются предпосылки для трансформации эстетизма в эстетство – мировоззренческую модель, основанную на гедонистической этике. Установлено, что в классической картине мира эстетизм как тип мироотношения соотносится с личностно-целостной концепцией человека. В неклассической же, вследствие эстетской установки на максимализм чувственных впечатлений, пренебрежения морально-ценностными началами мироотношения, происходит децентрализация, фрагментация человеческого Я, формирование представлений о человеке как о структуре, лишенной сущностной самости. Обосновывается, что преодоление напряженной современной антропологической

ситуации возможно именно благодаря восстановлению в правах эстетизма как мироотношения, которое основывается на признании калокагатийной природы родового человеческого стремления к красоте и гармонии, духовно-ценностной упорядоченности жизненного пространства личности.

Представленный анализ заявленной проблемы на новом научном уровне обосновывает безусловную целесообразность привлечения понятия «эстетизм» к широкому кругу обсуждения актуальной эстетической, философской, культурологической проблематики.

Ключевые слова: эстетизм, эстетство, духовность, культуротворчество, мировоззренческая парадигма, антропологическая модель, искусство существования.

SUMMARY

Sharovska N. B. Aestheticism as a spiritual and ideological phenomenon. – Manuscript.

Thesis submitted for the Candidate Degree in Philosophy Sciences in speciality 09.00.08 – Aesthetics. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2015.

This research focuses on aesthetics as transcultural universals spiritual and creative human existence. It is proved that aestheticism as outlook, based on the recognition Beauty higher absolute value is in fact a precondition of human self-assertion of the individual in the world, revealing how universal spirituality and holistic type model of culture creation. Specificity of a culture and spiritual potential of aesthetics in classical and non-classical philosophical paradigms and features of its implementation on a personal level of self-organization of the human «I». It is proved that the cause of modern anthropological crisis is to move society on ideological level to the decadent aestheticism modification – aestheticism, based on the rejection of the existential, value-semantic principles of human self-determination. Substantiated that the way out of the situation is tense anthropological return to aesthetics as outlook, based on the recognition kalokagathiac generic nature of the human desire for beauty and harmony, spiritual values equipping the individual's own life world.

The analysis of the alleged problems at the new scientific level justifies the absolute wisdom of bringing the concept of «aestheticism» to discuss a wide range of topical aesthetic, philosophical, cultural issues.

Key words: aestheticism, spirituality, cultural creativity, worldview paradigm, anthropological model, the existence of art.